

PERSONÁLNÍ „OČISTA“ V OBLASTI VEŘEJNÉ SPRÁVY NA PŘÍKLADU ČINNOSTI PRAŽSKÉ OČISTNÉ KOMISE V LETECH 1946–1947

EVA ŠÍMOVÁ

Požadavky poválečné „očisty“

Dojde-li ve společnosti k nějakému radikálnímu zlomu, historické změně, revoluci, automaticky vyvstává problém, jak se postavit k době předešlé. V moderních dějinách byla k řešení tohoto problému používána složitá právní, morální a rovněž personální „očista“ společnosti. Po druhé světové válce se pojem „očista“ v různých podobách objevoval ve všech evropských zemích, které se staly oběťmi nacistické agrese a okupace.

Potrestání lidí, kteří se během války jakýmkoli způsobem provinili proti českému a slovenskému národu a podíleli se na okupaci a útlaku s ní spojeném, bylo důležitou součástí vnitropolitického vývoje Československé republiky v poválečném období. Vedoucí českoslovenští politici v emigraci, stejně jako představitelé domácího odboje se touto záležitostí zabývali již dlouhou dobu před skončením války. Ve všech koncepcích týkajících se poválečného uspořádání se proto nacházela na předním místě.

Hlasitě proklamovaná veřejno-právní „očista“ probíhala od samých květnových dní roku 1945 ve všech sférách veřejného života. Výrazně se dotkla např. oblasti kultury a členů policejních složek. „Očistu“ v různých organizacích prováděly závodní rady, které působily na základě dekretu prezidenta republiky.¹ Závodní rady byly vybaveny širokou kontrolní pravomocí a představovaly novou a důležitou součást poválečné československé společnosti.²

---

¹ Dekret prezidenta republiky č. 104/1945 Sb. ze dne 24. října, o závodních a podnikových radách.

² K závodním radám viz Státník, Dalibor: Závodní rady – iluze a skutečnost. In: Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí druhé světové války. Praha 2005.

V květnu 1945 vyšly v periodikách pokyny Ústřední rady odborů. Závodním radám bylo povoleno zřizovat v úřadech a podnicích vyšetřující komise k provedení „očisty“, jež měly za úkol zjistit a zpracovat průkazní materiál o osobách, které se v době okupace provinily ve věci národa. Tyto materiály měly závodní rady předávat trestním orgánům.³

Takřka všeobecná shoda politických sil v záležitosti uskutečnění důkladné „očisty“ společnosti a podpora veřejnosti umožňovaly v atmosféře nacionálního rozjitrění přistoupit k různým zásahům a k tzv. retribučním. Na podkladě retribučních dekretů a dalších s nimi spojených nařízení stanuli v Československé republice před mimořádnými lidovými soudy nacističtí zločinci a zrádci a byla trestána menší provinění, jež se přičila tzv. národní cti.⁴ Zvláštní formou „očisty“ prošel také aparát veřejné správy.

Požadavek personální „očisty“ veřejných zaměstnanců Československé republiky byl obsažen také v programu poválečné československé vlády. I když pouhé zaměstnání v protektorátní správě nebylo samo o sobě považované za trestné, měla být individuálně zkoumána činnost každého veřejného zaměstnance. Vláda deklarovala, že učiní všechna opatření, aby byl nový státní aparát „očištěn“ od všech, kteří v kritických událostech roku 1938 a v době německé okupace projeví vůči národu nespolehlivost a zbabělost.⁵

„Očista“ v oblasti veřejné správy po roce 1945 zaujímá v rámci vývoje postavení veřejných československých zaměstnanců specifické postavení. V tomto období dostala paradoxního významu jedna z úřednických zásad – povinnost jisté reprezentativnosti. Veřejní zaměstnanci měli mít pro své výlučné postavení ve státě, zastupování státu navenek a bezprostřední styk s občany větší zodpovědnost a povinnost nechovat se zbaběle a být příkladem ostatním občanům. Ve své službě měli podle poválečného úzu vykonávat pouze to nejnnutnější, co po nich okupační správa vyžadovala, a v žádném případě neprojevoval horlivost či dokonce výrazněji spolupracovat s Němci.

Na jedné straně byl od veřejných zaměstnanců vyžadován minimálně pasivní odpor vůči okupantům, na straně druhé Protektorát Čechy a Morava fungoval na normativních podkladech a veřejní zaměstnanci museli dodržovat příkazy a nařízení vydané jeho představiteli. Obyvatelstvo okupované země bylo formálně povinno poslouchat nařízení okupanta. Věrností k okupantovi však povinno nebylo. V období protektorátním byly všechny osoby ustanovené

---

³ Národní archiv (dále NA), fond Ministerstvo vnitra – nová registratura (dále MV-NR), sign. B3400, kart. 2596. Pokyny pro očistu ve veřejných úřadech a podnicích (otištěno např. v Rudém právu dne 23. května 1945).

⁴ Více k tématům retribuce a „národní očisty“ viz např. Frommer, Benjamin: Národní očista. Retribuce v poválečném Československu. Praha 2010.

⁵ Košický vládní program. Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Praha 1984, s. 24.

ve veřejné službě povinny složit slib věrnosti Adolfu Hitlerovi.⁶ Po válce zase stát a společnost zpětně požadovaly loajalitu k československému exilovému zřízení a k české věci vůbec.

Kritická sebereflexe okupační doby klade nepříjemné otázky, které se dotýkají formy koexistence českých občanů v rámci protektorátního zřízení. Okupací byl do evropské politiky vnášen jev, který se konstituoval v aktivismus, po válce označovaný jako kolaborace. Za jednu z forem kolaborace bylo považováno také působení činitelů české protektorátní reprezentace a správy a různých ústředních protektorátních institucí. Většinou jednali tak, aby zmírňovali tlak, příkazy, rozhodnutí a opatření okupační moci, i když jí zároveň v mnohém museli vyhovovat. Opírali se o protektorátní autonomii, kterou se snažili udržet, ale která byla omezována a problematizována. Nacistům se podřizovali většinou neradi, pod tlakem okolností. Na druhou stranu se do německých služeb dali jedinci, kteří mohli z pozice svého úřadu nebo postavení leccos rozhodnout, ovlivnit a stávali se tak poslušnou součástí nacistického soukolí a vytvářeli Němcům celkem spolehlivé zázemí.⁷

Veřejní zaměstnanci byli vždy pod drobnohledem a jejich chování bylo sledováno. Politické převraty pokaždé znejistily a proměnily byrokracii a měnily také jejího ducha. „Očista“ veřejných zaměstnanců a jiných činitelů veřejného života po druhé světové válce nebyla v průběhu 20. století v českých zemích ojedinělou akcí. Časté změny režimu a s tím spojené prověrky, čistky a následné propouštění a jiné postihy zasáhly v rámci politických perzekucí či vyrovnávání se s vlastní minulostí více generací veřejných zaměstnanců. V menší míře se veřejní zaměstnanci s postihy potkali už při vzniku Československé republiky v roce 1918. Ve větším měřítku je perzekuční opatření dostihla především v období pomnichovském, protektorátním a také v rámci politických transformací let 1948, 1968 i 1989. Akce nebyly vždy spojené jen s ideou „očisty“ veřejného života od „kolaborantů“ s předchozím režimem. Po roce 1945 byly využívány také k pokusu o eliminaci těch, kteří vyjadřovali nesouhlas s komunistickou politikou.

Dekret o očistných komisích

K provedení „národní očisty“ v oblasti veřejné správy byl dne 4. října 1945 vydán dekret prezidenta republiky č. 105 Sb., o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců (dále dekret).⁸ Daný dekret

⁶ Dekret státního prezidenta č. 83/1940 Sb., ze dne 8. března 1940, o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy.

⁷ Maršálek, Pavel: *Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*. Praha 2002, s. 193–202.

⁸ Znění dekretu o očistných komisích a jeho novelizací s komentáři viz *Nové zákony a nařízení Československé republiky*. Praha 1945, roč. VII/1, s. 462–481; 1946, roč. VIII/1, s. 768–769; 1947, roč. VIII/2, s. 1535–1546.

vycházel z předpokladu, že veřejní zaměstnanci mají větší zodpovědnost vůči státu a národu a že velmi záleží na tom, jaké postoje zastávali při výkonu své funkce v době nesvobody.⁹ Dekret byl podobně jako jiné normy vydané v období konce druhé světové války a v době bezprostředně následující ovlivněn okolnostmi svého vzniku. Tvorba dekretů na osvobozeném území i počátek jejich realizace byly uskutečňovány v prostředí všeobecné euforie z ukončení války a nacistické okupace už za aktivní účasti odborníků a politických představitelů domácího odboje, v kontaktu se spontánními projevy vůle nejrozličnějších vrstev společnosti, jakož i diferencovanými zájmy a stanovisky poválečných politických stran. „Očista“ veřejného života hrála velkou roli při realizování záměrů komunistické strany, která od počátku spojovala požadavek „očisty“ s tezí, že nelze projednat žádnou shovívavost vůči lidem, kteří nedávají plnou záruku toho, že budou zastávat svůj úřad v duchu lidové demokracie. Osnova dekretu č. 105/1945 Sb., byla vypracována ministerstvem vnitra. Tedy rezortem, který připadl komunistické straně. Původní neschválená verze dekretu vyznívala pro obviněné zaměstnance přísněji. Návrh byl upraven především po připomínkách ministerstva spravedlnosti.¹⁰

Dekret o očistných komisích ovšem nebyl pouze produktem revoluční poválečné doby a konstitujičím se lidově-demokratického režimu. Jeho znění stavělo na ustanoveních základního předpisu v oblasti služebního práva veřejných zaměstnanců, kterým byl zákon běžně označovaný jako služební pragmatika.¹¹ Tento zákon vydaný již na začátku minulého století zůstával s úpravami (především tzv. platovým zákonem¹²) v platnosti i po roce 1945. Ustanovení dekretu o očistných komisích vážící se k řízení před očistnými komisemi byla v podstatě obdobou ustanovení služební pragmatiky o řízení disciplinárním, na základě kterých mohly být úředníkům za porušení služebních povinností či vyžadované úrovně chování udělovány různé disciplinární postihy. Nejtěžším disciplinárním trestem bylo propuštění, které s sebou neslo ztrátu všech nároků pro úředníka a jeho rodinné příslušníky.

Na základě dekretu o očistných komisích byly na osvobozeném československém území ustavovány zcela nové mimořádné orgány, které měly působit pouze omezenou dobu a které projednávaly jednotlivé „očistné“ případy. Dekret se vztahoval na všechny veřejné zaměstnance bez rozdílu povahy jejich služebního poměru a bez zřetele na to, zda byli v činné službě nebo ve výslužbě, a na učitele.

---

⁹ Doba nesvobody byla časově vymezena od 30. září 1938 do 4. května 1945.

¹⁰ NA, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945–1959 (dále ÚPV-BS), sign. 422/7, kart. 320. Osnova vládního nařízení o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců, č. j. 5513/421/45.

¹¹ Zákon č. 15/1914 ř. z. ze dne 25. ledna 1914, o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů.

¹² Zákon č. 103/1926 Sb. ze dne 24. června 1926, o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců.

Dále dekret platil pro příjemce vdovských a sirotčích penzí a částečně se vztahoval také na soudcovské úředníky.

Za stíhatelnou činnost byl označen tzv. služební přečin, kterého se veřejný zaměstnanec dopustil, když v době nesvobody porušil věrnost vůči českému nebo slovenskému národu, případně se prohřešil proti tzv. národní cti.

Při výčtu jednotlivých stíhatelných činností bylo přihlíženo především k praxi dodržované u definování pojmu „státní nespolehlivost“, která se projevila v různých úpravách týkajících se jiných otázek. Činnosti, pro které mohl být veřejný zaměstnanec očištěnou komisí stíhán, se v podstatných rysech kryly se skutkovými podstatami tzv. malého retribučního dekretu¹³ s tím, že přibýlo skládání zkoušek na německých (maďarských) školách, posílání dětí do těchto škol a veškerá spolupráce s okupanty směřující k posílení okupačního režimu.

Dále bylo za stíhatelnou činnost považováno přihlášení se k německé nebo maďarské národnosti (v případě, že přihláška nebyla přijata) nebo politická spolupráce s Němci či Maďary. Takovou spoluprací bylo myšleno zejména členství v organizacích, jejichž účelem bylo šířit nacistickou ideologii a udržovat mocenské postavení Němců a Maďarů (např. Vlajka, Rodobrana, Úderné oddíly Hlinkovy gardy) a dále příčinnivé vykonávání funkce v organizacích jakými byla např. Česká liga proti bolševismu, Kuratorium pro výchovu české mládeže, Hlinkova slovenská ľudová strana apod. Při posuzování členství nebo převzetí funkce v takových organizacích bylo podle důvodové zprávy k dekretu třeba klást důraz na dobrovolnost tohoto členství. Nespadaly zde proto případy, kdy byl zaměstnanec nucen převzít určitou funkci v organizaci se zřetelem ke svému postavení (např. okresní hejtman předsednictví v okresním svazu pro spolupráci s Němci nebo vstoupení veřejného zaměstnance do organizace přímo na výzvu úřadu).¹⁴

Rovněž bylo podle dekretu postihováno propagování nacismu, fašismu nebo antisemitismu, schvalování projevů nacistů, odborná spolupráce s Němci nebo Maďary přesahující meze průměrného nařízeného výkonu (iniciativní a mimo-služební návrhy, příkazy na zvýšení pracovní výkonnosti apod.), ucházení se o povýšení a jiné výhody u německých nebo maďarských úřadů, zneužívání postavení na vedoucím místě, společenský mimoslužební styk s Němci či Maďary (na honech, společenských večírcích apod.) a také poskytování úplat, naturálií nebo jiných výhod okupantům k dosažení osobního prospěchu v úřadě.

Tresty za výše zmíněné delikty byly svou povahou tresty kárnými (disciplinárními) a rozdělovaly se na dvě skupiny podle toho, zda byly provinilé osoby v činné službě anebo ve výslužbě. V prvním případě mohli být zaměstnanci

¹³ Směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945, č. B-2220-23/11-45-I/2, ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (č. 607/1945 Úř. I. I.).

¹⁴ Nové zákony a nařízení Československé republiky. Praha 1945, roč. VII/1, s. 466–467.

potrestání vyloučením z postupu do vyšších stupňů služného¹⁵ nebo snížením služného, to vše nejdéle na dobu tří roků. Zmenšení platu mohlo být učiněno nejvýše o 50 %. Dalším postihem bylo přeložení na jiné služební místo či dočasné nebo trvalé přeložení do výslužby. Tresty mohly být i kombinovány. Nejtěžším potrestáním bylo propuštění z pracovního poměru, s čímž se vázala také ztráta všech odpočívých a zaopatřovacích nároků¹⁶ pro zaměstnance i pro jeho rodinné příslušníky. V druhém případě byly dotčené osoby trestány snížením nebo odnětím odpočívých platů nejvýše o 50 %, popřípadě byly potrestány ztrátou veškerých práv, které plynuly ze služebního poměru, jak pro sebe, tak pro své rodinné příslušníky. Postihem stejným pro obě skupiny bylo udělení důtky.

K provádění „očistného“ řízení zřizoval dekret očistné komise pro veřejné zaměstnance při okresních národních výborech v sídlech krajských soudů.¹⁷ V Praze a v Brně byly zřízeny při zemských národních výborech a v Moravské Ostravě při expozituře moravskoslezského zemského národního výboru. Očistné komise stíhaly veřejné zaměstnance, kteří měli dne 5. května 1945 v obvodu příslušného krajského soudu své úřední působitě, případně své trvalé bydliště. Komise byly příslušné i v případě, že se obviněný zaměstnanec dopustil provinení už v jiném dřívějším služebním poměru nebo ještě před vstupem do služebního poměru. Podle dekretu byla rovněž ustavena vrchní očistná komise při ministerstvu vnitra v Praze (dále VOK) jako odvolací stolice pro očistné komise v obvodu země České a Moravskoslezské.¹⁸

Očistné komise pracovaly v senátech, které byly tříčlenné. Skládaly se z předsedy očistné komise nebo jeho náměstka a dvou přísedících. Předsedové byli výlučně soudci a alespoň jeden přísedící musel mít právnické vzdělání. Jeden člen senátu měl být ze stejného oboru veřejné správy, ke kterému náležel obviněný. U každé očistné komise působil k obhájení veřejných zájmů kárný zástupce s potřebným počtem náměstků. Členství v očistných komisích bylo funkcí čestnou a členové těchto komisí vykonávali svůj úřad nezávisle.

---

¹⁵ Tzv. služné bylo část úřednického platu, který se dále skládal z činovného (jeho výše byla stanovena podle místa bydliště) a výchovného (příplatek na nezaopatřené děti). Zákon č. 103/1926 Sb., ze dne 24. června 1926, o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců, § 10-13.

¹⁶ Odpočívny a zaopatřovací platy spadaly do oblasti penzijního práva. Odpočívny plat náležel úředníku ve výslužbě, zaopatřovací platy pak pozůstalým po zemřelém veřejném zaměstnanci. Zákon č. 103/1926 Sb., ze dne 24. června 1926, o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců, § 153-165.

¹⁷ Sídla celkem 32 krajských soudů byla v těchto místech: Čechy (celkem 16): Praha, Česká Lípa, České Budějovice, Hradec Králové, Cheb, Chrudim, Jičín, Klatovy, Kutná Hora, Liberec, Litoměřice, Mladá Boleslav, Most, Písek, Plzeň, Tábor; země Moravskoslezská (celkem 8): Brno, Jihlava, Moravská Ostrava, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Uherské Hradiště, Znojmo; Slovensko (celkem 8): Bratislava, Košice, Prešov, Trenčín, Banská Bystrica, Levoča, Nitra, Komárno.

¹⁸ Pro obvod Slovenska byla vrchní očistná komise zřízena při pověřenictvu Slovenské národní rady.

Dekret prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. nabyl účinnosti dnem 30. října 1945. Očistné komise však byly ustavovány později a prakticky začaly působit až od měsíce ledna následujícího roku. První komisí, která započala se svou činností, byla očistná komise zřízená při Zemském národním výboru v Praze (dále OK).

Zřízení očistné komise v Praze

Jednotlivé státní ústřední úřady zasílaly Zemskému národnímu výboru v Praze návrhy na jmenování členů komise z řad svých zaměstnanců. Předseda ZNV Ladislav Kopřiva poté předložil návrh na jmenování členů OK Praha ministerstvu vnitra. Očistnou komisi pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců v Praze jmenoval ministr vnitra dne 5. ledna 1946. Svou činnost zahájila o šest dnů později. Předsedou očistné komise byl jmenován Josef Kamarád, krajský soudce u krajského civilního soudu v Praze. Jeho náměstky bylo během činnosti komise jmenováno dohromady 29 osob, z toho 27 soudců z povolání a dva bývalí soudci. Dále bylo ustanoveno celkem 514 přísedících ze všech odvětví veřejné správy (ze státních a zemských orgánů, městské samosprávy, veřejných samosprávných korporací atd.). Kárným zástupcem se stal vrchní komisař politické správy Antonín Doucha, který řídil činnost 28 náměstků.

Očistná komise sídlila v Hradební ulici v Praze a soudila v celkem devíti jednacích síních. Personál, který obstarával organizační záležitosti, písařské a manipulační práce, jí byl přidělen zemským národním výborem.¹⁹

Pražské očistné komisi příslušelo prošetřovat a případně stíhat veřejné zaměstnance, kteří měli své služební působíště v obvodu krajského soudu v Praze. Mimo jiné tak před OK v Praze stanuli zaměstnanci ústřednictva vlády, protože se jednalo o úřad nově organizovaný, který nepřijímal veřejné zaměstnance, jejichž národní spolehlivost by byla nezaručená.²⁰

V době ustavování očistné komise při ZNV v Praze se její předseda zamýšlel nad obecnými otázkami a záměry očistného řízení. První příčinou zřizování očistných komisí byla podle něho potřeba propuštění či jiného potrestání těch veřejných zaměstnanců, kteří z důvodu kariérismu neprojevíli dostatek národního uvědomění nebo se přímo provinili vůči českým občanům v době nesvobody. Jako další záměr uvedl odstranění nejistoty zaměstnanců, kteří spolupracovali s kolegy, proti nimž existovaly námitky z hlediska národní cti. V neposlední

¹⁹ NA, fond Zemský úřad – Zemský národní výbor v Praze (dále ZÚ-ZNV), sign. 1-6-32, kart. 67. Zpráva o činnosti Očistné komise pro veřejné zaměstnance při zemském národním výboru v Praze ze dne 31. 7. 1947, č. j. OK-Pres 209/1947.

²⁰ NA, ÚPV-BS, sign. 422/7, kart. 320. Informace pro předsedu vlády, č. j. 7378/V/2285/46.

řadě považoval předseda OK Praha za důležité, aby občané opět získali důvěru k zaměstnancům veřejné správy, kteří se ve své většině neprohřešili vůči myšlence národní soudržnosti, ačkoli byli vlivu nacismu vystaveni nejvíce.²¹

V rámci vnitřního uspořádání očistné komise byly podle jednotlivých resortů veřejné správy ustaveny stálé senáty. V každém senátu zasedal náměstek předsedy OK jako předseda senátu a většinou dva přísedící a jeden kárný zástupce. Předseda OK převzal předsednictví v senátu, který byl příslušný k projednávání kárných oznámení podaných na veřejné zaměstnance z resortu ministerstva vnitra. Očistná komise při Zemském národním výboru v Praze pracovala v celkem 24 senátech označovaných římskými číslicemi.²²

Předsedové jednotlivých senátů nezahájili svou činnost bezprostředně po ustanovení. Někteří ze zdravotních důvodů či pracovního zaneprázdnění rezignovali na své funkce a na jejich místa museli být jmenováni jiní adepti z řad soudců. Tato praxe se děla i přesto, že členství v očistných komisích bylo možné pozbýt pouze v případech změny v rámci služebního zařazení, např. z důvodu přeložení. Jinak nebylo možné členství v očistných komisích odmítnout. Zprostit funkce člena očistné komise mohl pouze ministr vnitra.

Očistná komise v Praze se tedy již od počátku svého působení potýkala s nedostatkem předsedů senátů. Tento stav byl zapříčiněn rovněž skutečností, že soudní agenda všude stoupala a jednotliví soudci byli plně zatíženi jim přidělenými úkoly. Dekret o očistných komisích ukládal služebním úřadům povinnost uvolňovat své zaměstnance pro činnost v očistné komisi, ale často toto nebylo dodržováno. Mnoho soudců mělo navíc povinnosti také u mimořádného lidového soudnictví, v trestních komisích apod.²³

Průběh řízení před očistnou komisí

Soudy, veřejné úřady a orgány měly povinnost oznámit příslušnému služebnímu úřadu²⁴ každou okolnost, která náležela do kompetencí očistné komise

---

²¹ NA, ZÚ-ZNV, sign. 1-6-32, kart. 67.

²² I. Zemský národní výbor v Praze, II. Ministerstvo zemědělství, III. Ministerstvo ochrany práce a sociální péče, IV. Ministerstvo financí, V. Ministerstvo pošt, VI. Ministerstvo vnitřního obchodu, VII. Ministerstvo výživy, VIII. Státní úřad statistický, IX. Ministerstvo školství, X. Ministerstvo dopravy (technika), XI. Ministerstvo dopravy (železnice), XII. Nejvyšší úřad cenový, XIII. Ministerstvo zahraničního obchodu, XIV. Ministerstvo spravedlnosti, XV. Ministerstvo informací, XVI. Ministerstvo národní obrany, XVII. Ministerstvo vnitra, XVIII. Sbor národní bezpečnosti, XIX. Magistrát hlavního města Prahy, XX. Ministerstvo průmyslu, XXI. Nejvyšší účetní a kontrolní úřad, XXII. Ministerstvo zdravotnictví, XXIII. Ministerstvo zahraničí, XXIV. Kancelář prezidenta republiky. NA, ZÚ-ZNV, sign. 1-6-32, kart. 67. Zpráva o činnosti Očistné komise pro veřejné zaměstnance při zemském národním výboru v Praze ze dne 31. 7. 1947, č. j. OK-Pres 209/1947.

²³ NA, MV-NR, sign. P2231, kart. 5573. Zpráva předsedy Vrchní očistné komise v Praze ze dne 26. listopadu 1946, č. j. pres 399/46, 400/46.

²⁴ Služebním úřadem je úřad, u něhož byl daný veřejný zaměstnanec ve služebním poměru.

a která vyšla najevo během řízení u nich zavedeného. Taktéž přednostové úřadů byli povinni učinit oznámení o okolnostech svědčících o služebním přečinu zaměstnance, o nichž se dozvěděli ve službě i mimo službu. Oznamovací povinnost byla tedy uložena přednostům úřadů, nikoli však zaměstnancům. Rovněž disciplinární komise měly stanoveno postoupit příslušné očištné komisi každý případ, během jehož projednávání zjistily, že spadá do oblasti „očisty“ veřejné správy. Každý občan, jemuž byla známa nějaká okolnost, která svědčila o služebním přečinu veřejného zaměstnance podle dekretu o očištných komisích, měl právo to oznámit služebnímu úřadu anebo kárnému zástupci. Oznámení muselo být podepsáno podatelem a mělo obsahovat přesné označení okolností svědčících proti obviněnému zaměstnanci. Anonymní oznámení a oznámení neodůvodněná nebyla podkladem pro jednání podle dekretu. V praxi měla falešná udání zakládat z převážné části skutkovou podstatu zločinů podle trestního zákoníku.

Očištná komise zahajovala řízení na základě kárného oznámení, které podával služební úřad příslušného zaměstnance. Úřad činil předem potřebná šetření, zejména vyslyšel svědky a obviněného. V mnoha případech bylo šetření provedeno již bezprostředně v popřevratovém období vyšetřující komisí závodní rady daného úřadu a výsledky těchto šetření byly služebním úřadem využívány pro potřeby kárného oznámení.²⁵

Podané kárné oznámení muselo být náležitě odůvodněno a musely být k němu připojeny všechny potřebné důkazy a listinné doklady, většinou se tedy jednalo o podrobný a rozsáhlý materiál. Jeho součástí býval rovněž protokol s výslechem obviněného a svědecké výpovědi. Jako svědkové vystupovali zejména kolegové obviněného nebo jeho rodinní příslušníci, případně ošetřující lékař. Přílohou kárného oznámení byly také další listinné doklady, zejména písemnosti dokládající činnost zaměstnance během okupace nebo činnost oddělení úřadu, ve kterém obviněný pracoval či ho vedl, dále např. články obviněného, korespondence, dotazníky, osvědčení a potvrzení o národní spolehlivosti zpracované lidmi, kteří se s obviněným stýkali apod. Oznámení rovněž obsahovala údaje týkající se služebních, osobních a rodinných poměrů obviněného.

Obviněný zaměstnanec měl v řízení před očištnou komisí právo na obhájce a možnost vyjádřit se k výsledkům šetření či navrhnout jeho doplnění. Svědci měli povinnost svědčit a jejich výpověď bylo možno vynutit podle předpisů trestního řádu.

Při očištném řízení byla vyžadována stručnost a rychlost. Bývalo provedeno i proti nepřítomnému obviněnému. Hlasovalo se prostou většinou hlasů, přičemž mladší členové hlasovali před staršími a předseda hlasoval poslední.

²⁵ Nové zákony a nařízení Československé republiky. Praha 1945, roč. VII/1, s. 475.

K uložení trestu propuštění ze služby a trestu ztráty všech práv plynoucích ze služebního poměru bylo třeba jednomyslného usnesení.

Ke kárnému oznámení a spisům o předběžném šetření připojil svůj návrh kárný zástupce. Takto doplněné kárné oznámení i s doklady prozkoumal senát očistné komise, který se bez ústního jednání usnesl na dalším postupu. Tímto postupem byl jeden z následujících úkonů: doplnění šetření, zastavení řízení, přerušování řízení a postoupení spisů veřejnému žalobci u mimořádného lidového soudu nebo státnímu zastupitelství, postoupení věci příslušné očistné komisi anebo odkázání věci k ústnímu jednání.

Jednání bylo řízeno předsedou senátu. Předseda či jím pověřený člen OK podal podrobnou zprávu o případu. Poté následoval výslech obviněného a svědků a přečetly se důkazy. Členové senátu a obviněný (obhájce) i kárný zástupce měli právo klást otázky vyslychaným osobám. Po skončení průvodním řízení přednesl kárný zástupce své vývody a návrhy a poté také obviněný i jeho případný obhájce, kterým příslušelo závěrečné slovo.

Ústní jednání bylo vždy neveřejné. Porady a hlasování se konaly v tajném zasedání. Rozhodnutí očistné komise bylo obsaženo v písemném vyhotovení nálezu. Jak obviněný, tak kárný zástupce mohli u očistné komise, která nález vydala, podat odvolání, jež mělo odkladný účinek. Očistná komise jej následně předložila vrchní očistné komisi, která o něm rozhodovala s konečnou platností. Vrchní očistná komise mohla odvolání zamítnout, nález zrušit a nařídít očistné komisi nové provedení řízení nebo mohla obviněného osvobodit anebo trest změnit. Právoplatné nálezy očistných komisí prováděly příslušné osobní úřady, které rovněž zařizovaly jejich zápis do osobního (služebního) výkazu.

V případě, že se po pravomoci nálezu vyskytly nové okolnosti nebo důkazy, bylo možno navrhnout obnovu řízení. Očistná komise mohla zaměstnance, proti němuž bylo zahájeno řízení, kdykoli suspendovat, pokud to bylo přiměřené vzhledem k tíži služebního přečinu.

Součástí spisu vedeného v rámci jednoho očistného řízení byl vedle kárného oznámení s přílohami dále protokol o neveřejném zasedání senátu komise, předvolání obviněného k ústnímu jednání, protokoly o výslechu obviněného a svědků během ústního jednání před senátem očistné komise, protokol o ústním jednání, protokol o poradě a hlasování, případně usnesení o suspenzi či záznam o překážce volebního práva z roku 1948²⁶ a konečně také nález očistné komise – zprošťující či odsuzující.²⁷

---

²⁶ Zaměstnanec, který byl podle dekrety prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. potrestán jakýmkoli trestem, byl pro parlamentní volby v roce 1948 zbaven volebního práva.

²⁷ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond Očistné komise 1945–1848, nezprac. Očistná komise při Zemském národním výboru v Praze.

Činnost předsedy očistné komise, náměstků a kárného zástupce

Předseda OK Praha dohlížel na organizační i administrativní chod očistné komise a předsedal jednomu ze senátů. Dále vyřizoval četné intervence, poskytoval informace v nejrůznějších směrech zástupcům různých úřadů, zaměstnaneckých rad a odborových organizací. Činnost předsedů jednotlivých senátů prakticky spočívala ve vyřízení celého očistného případu. Předseda senátu spis nastudoval, připravil návrh pro jednání, vedl toto jednání, provedl jeho usnesení, řídil ústní jednání, vyhotovil nálezy, zařizoval vyřízení došlých písemností. Kárný zástupce pražské očistné komise vykonával vedle svých dohlížecích a organizačních úkolů také funkci jako kárný zástupce jednoho ze senátů. Dále u očistné komise působili náměstkové kárného zástupce, kterými byli většinou konceptní úředníci ústředních úřadů s právnickým vzděláním. Jejich činnost spočívala v nastudování spisů, aby mohli při ústním jednání hájit veřejné zájmy podle dekretu, připojovali návrhy ke kárnému oznámení, intervenovali při ústním jednání, případně vypracovávali odvolání proti nálezu očistné komise nebo žádosti za obnovu řízení. Vedle práce v očistné komisi vykonával předseda i další členové OK také svou běžnou profesi.²⁸

Formální postup řízení před očistnou komisí byl následující: spisy, které došly od různých úřadů k očistné komisi, byly zapsány do rejstříku a poté byly předsedou OK přiděleny jednotlivým předsedům senátů podle dohodnutého klíče. Předseda senátu určil osoby a instituce, kterým bylo třeba oznámit zahájení řízení, a předal spis kárnému zástupci k vypracování návrhu. Následně nařídil neveřejné jednání a podle jeho výsledku i ústní líčení. U očistných komisí se pro evidenci a manipulaci se spisy užívaly rejstříky a tiskopisy podle vzorů používaných u soudů.²⁹

Očistná komise v Praze představovala rozsáhlý aparát, v němž se sešli zaměstnanci všech odvětví a kategorií veřejné správy. Předseda očistné komise v Praze popisoval, že ovzduší, ve kterém OK pracovala, bylo mnohdy velmi napjaté, protože valná část obviněných a někdy dokonce i svědků přicházela k jednání značně znervózněna, mnohdy až hystericky.³⁰

Projednávání jednotlivých očistných případů vyžadovalo od členů očistných komisí nadhled, zkušenosti s trestním řízením a znalost práva i poměrů veřejné správy. Při posuzování konkrétního jednání veřejného zaměstnance v období okupace bylo třeba přihlížet k mnoha faktorům. Nejen předsedové,

²⁸ NA, MV-NR, sign. P2231, kart. 5571. Odměny členům očistných komisí, č. j. Ok-Pres 115/1946, Ok-Pres 116/1946, KZ-3/1946, KZ-4/1946.

²⁹ NA, ZÚ-ZNV, sign. OK, kart. 367. Záznam o schůzce členů očistné komise při zemském národním výboru v Praze konané dne 14. 1. 1946.

³⁰ NA, ZÚ-ZNV, sign. 1-6-32, kart. 67. Zpráva o činnosti Očistné komise pro veřejné zaměstnance při zemském národním výboru v Praze ze dne 31. 7. 1947, č. j. OK-Pres 209/1947.

ale také členové senátů očistných komisí byli lidé s právnickým vzděláním, ve většině případů soudci. Členové očistných komisí nebyli vybíráni podle stranické příslušnosti, ale především podle toho, zda měli právnícké vzdělání či podle oboru veřejné správy, ve kterém působili. Předsedy i přísedícími senátů očistných komisí byli veřejní zaměstnanci, tedy osoby znalé poměrů, v nichž se obviněný nacházel. Tito lidé nebyli vzdáleni od denního života protektorátní správy, naopak byli jeho součástí, za války pracovali v protektorátních úřadech a mohli tedy udělovat tresty či zprošťovat obvinění obeznámeni s celkovou situací.

Novelizace dekretu o očistných komisích

Uváděním jednotlivých ustanovení dekretu do praxe se objevily různé problémy a nejasnosti v řízení, na které bylo třeba reagovat. Pokyny a doporučení k provádění očistného řízení poskytovalo ministerstvo vnitra prostřednictvím oběžníků, které rozesílalo svým podřízeným úřadům a také ostatním ústředním orgánům. Některé záležitosti ale nebylo možné vyřešit dodatečně instrukcemi, nadto vyvstala potřeba prodloužení lhůty pro působnost očistných komisí a dekret musel být dvakrát doplněn pozměňovacími zákony.³¹ Především bylo požadováno, aby zapisovatelé u očistných komisí nemuseli být pouze úředníci právní služby, což bylo zdůvodňováno zejména velkým nedostatkem právníků i tím, že zapisovatelé museli ovládat psaní na stroji.

Během diskusí k novele dekretu o OK se vyskytla otázka poměru dekretu č. 105/1945 Sb., o očistných komisích k dekretu č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti.³² Tzv. malý retribuční dekret stanovoval tresty do jednoho roku vězení nebo pokutu do výše jednoho milionu korun, případně veřejné pokárání pro každého, kdo „nepřístojným chováním, urážejícím národní citění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení“. V podstatě se jednalo o provinění politické povahy – méně závažné akty kolaborace s okupační mocí, jejími zástupci a podporovateli. O výši trestu rozhodovaly komise okresních národních výborů.

V květnu roku 1946 bylo okresním národním výborům uloženo, aby všechny případy projednávané podle dekretu č. 138/1945 Sb. týkající se veřejných zaměstnanců oznámily po zahájení řízení příslušným služebním úřadům

---

³¹ Zákon č. 130/1946 Sb. ze dne 16. května 1946, o doplnění a změně dekretu prezidenta republiky ze dne 4. října 1945, č. 105 Sb., o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců; zákon č. 247/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946, jímž se mění a doplňují předpisy o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců.

³² NA, ÚPV-BS, sign. 422/7, kart. 320. Osnova zákona o doplnění a změně dekretu prezidenta republiky č. 105/1945 Sb., č. j. 9847/V/2996/46.

k podání kárných oznámení a samy vyčkalý výsledku očistného řízení. Okresní národní výbor měl ve svém rozhodování k výsledkům očistného řízení přihlídnout.

V případě, že služební úřad konal šetření podle dekretu o očistných komisích proti zaměstnanci z vlastního podnětu, měl v každém případě uvážit, zda u něho byly dány též předpoklady pro stíhání podle tzv. malého retribučního dekretu. V takovém případě služební úřad zaslal opis kárného oznámení zároveň příslušnému okresnímu národnímu výboru pro potřeby zahájení řízení podle dekretu č. 138/1945 Sb.³³

Druhá úprava dekretu provedená zákonem ze dne 19. prosince 1946 souvisela s novelami dekretu prezidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a dekretu o trestání některých provinění proti národní cti. Ve shodě s nimi byla stanovena konečná lhůta pro činnost očistných komisí 4. květnem 1947. Po tomto dni přešlo projednávání neskončených případů na řádné disciplinární komise, které pokračovaly v řízení podle předpisů pro ně platných s tou změnou, že o vymezení osobního rozsahu, stíhatelné činnosti, trestech a suspenzi platila příslušná ustanovení dekretu o očistných komisích. Dalším důvodem novelizace předpisů o očistném řízení bylo zjednodušení organizačních a procesních ustanovení, především snížení počtu členů v senátech VOK z pěti na tří, stejně jako tomu bylo v senátech očistných komisí.

Výsledky činnosti očistné komise v Praze

Očistná komise v Praze v rámci vyřizování své likvidace předala všechny rejstříky a spisy vrchní očistné komisí, případně ministerstvu vnitra. Závěrečnou zprávu o činnosti očistné komise pro veřejné zaměstnance při Zemském národním výboru v Praze přednesl předseda této komise Josef Kamarád dne 30. září 1947 na schůzi předsednictva ZNV.³⁴

Vrchní očistná komise v Praze ve své činnosti pokračovala i po 4. květnu 1946, až do projednání všech opravných prostředků proti nálezům očistných komisí první stolice a poslední případy projednávala ještě na podzim roku 1948. Činnost vrchní očistné komise se prodlužovala také z toho důvodu, že jí příslušelo projednávat záležitosti ve věci očistného řízení zrušené správním soudem.³⁵

³³ Dodatek ke směrnicí ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti. Ú. l. ČSR ze dne 15. května 1946.

³⁴ NA, ZÚ-ZNV, sign. 1-6-32, kart. 67. Zpráva o činnosti Očistné komise pro veřejné zaměstnance při zemském národním výboru v Praze ze dne 31. 7. 1947, č. j. OK-Pres 209/1947.

³⁵ NA, MV-NR, sign. P2231, kart. 5572.

Zemský národní výbor v prosinci roku 1945 uvedl předpoklad, že před očistnou komisí v Praze bude projednáno přibližně 8 000 případů.³⁶ Jednalo se o odhad nadsazený, protože toto číslo ve výsledném zhodnocení přibližně odpovídalo počtu všech projednávaných případů v českých zemích. Očistné komisí pro veřejné zaměstnance v Praze bylo za celou dobu její činnosti doručeno celkem 3 365 případů. Pražská komise byla komisí největší, neboť na ní připadlo více případů než na všechny očistné komisí v Čechách dohromady. K očistným komisím v českých zemích bylo doručeno celkem 8 348 kárných oznámení. Z toho připadlo 6 268 případů na Čechy a 2 080 případů na Moravu a Slezsko.

Výsledky činnosti pražské očistné komise a počty jednotlivých udělených trestů podává následující přehled:

Tabulka č. 1: Výsledky činnosti očistné komise pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců při Zemském národním výboru v Praze³⁷

Celkový počet podaných kárných oznámení			3 365			
Způsob vyřízení kárných oznámení	Odmítnutí	519				
	Zastavení řízení	486				
	Postoupení ³⁸	51				
	Jiný způsob	57				
	Nález	2 079	Zprošťující	1 099		
Odsuzující			980	Propuštění		
					Penzionování	136
					Udělení důtky	242
					Ostatní tresty ³⁹	512
Celkem vyřízeno		3 192				
Nevyřízeno zůstalo	173	Přerušeni řízení pro zavedení trestního řízení			104	
		Postoupení disciplinární komisi			69	

³⁶ NA, ÚPV-BS, sign. 132/3, kart. 52, č. j. 14929-I-1992/45.

³⁷ NA, ZÚ-ZNV, sig. 1-6-32, kart. 67. Zpráva o činnosti Očistné komise pro veřejné zaměstnance při zemském národním výboru v Praze ze dne 31. 7. 1947, č. j. OK-Pres 209/1947.

³⁸ Postoupení jiné očistné komisí pro nepříslušnost.

³⁹ Vyloučení z postupu do vyšších stupňů služného, zmenšení služného, přeložení na jiné služební místo, snížení či odnětí odpočívých platů nebo čekatelného.

Očistná komise v Praze vyřídila 95 % z celkového počtu došlých kárných oznámení. Disciplinárním komisím byla předána dvě procenta neprojednaných případů. Očistná komise vydala nález v 62 % případů a v přibližně jedné sedmině všech podaných kárných oznámení bylo řízení zastaveno. Převažujícím důvodem pro zastavení řízení bylo usnesení senátu o tom, že ve věci nevyšlo najevo nic závadného. Dalšími důvody pro zastavení řízení bylo vystoupení zaměstnance ze služebního poměru nebo jeho úmrtí. Přerušené případy (3%) byly ve většině případů postupovány veřejnému žalobci u mimořádného lidového soudu.

Procentuální poměr zprošťujících a odsuzujících nálezů je 53 % ku 47 %. Kárná oznámení s vyznačenými potřebnými důkazy byla na veřejné zaměstnance podávána jejich služebními úřady, které také předem prováděly patřičná šetření. Přesto ve více než polovině vydaných nálezů očistnou komisí byli zaměstnanci obvinění zproštěni. Nejčastěji ukládaným trestem byl trest nejnížší – čtvrtině potrestaných úředníků byla udělena důtka. V případě těžších trestů bylo více úředníků potrestáno penzionováním než propuštěním. Trest propuštění ze služebního poměru byl udělen v devíti procentech vydaných nálezů.

Odmítnutá kárná oznámení nebyla pro svá opožděná podání nebo nedostaččná instruování předmětem vlastního očistného řízení. Případy postoupené jiné očistné komisi pro nepříslušnost jsou v celkovém počtu započítány dvakrát. V případě, že do celkového počtu podaných kárných oznámení nejsou započítány postoupené a odmítnuté případy, činí počet věcně projednaných kárných oznámení před očistnou komisí v Praze 2 795. Z těchto skutečně projednaných případů byla propuštěných úředníků pouhá tři procenta.

Porovnání činnosti pražské OK s ostatními očistnými komisemi v českých zemích

Pražská očistná komise dopomohla svou iniciativou ke zřízení ostatních komisí v Čechách. Okresní národní výbory, při nichž byly očistné komise ustavovány, neměly z počátku k dispozici žádné informace či pokyny k provádění dekretu, proto se zřízení očistných komisí časově zdrželo. Z příkazu Zemského národního výboru v Praze byly ve dnech 5. února až 16. března 1946 provedeny u jednotlivých očistných komisí pro veřejné zaměstnance v české zemi informační schůzky. V mnoha případech daly tyto schůzky popud k ustanovení očistné komise, někde teprve při této příležitosti skládali členové slib předepsaný dekretem. Počet zřízených stálých senátů jednotlivých komisí se pohyboval mezi jedním a šesti. Zástupci ZNV sdělili přítomným činitelům očistných komisí postup prací a praxe, která se vyvinula u OK v Praze, a projednali jednotlivé problémy týkající se jak formálního postupu řízení, tak i určitých otázek

rázu materiálně-právního. Podle vzoru a zavedených tiskopisů pražské komise prováděly evidenci a manipulaci se spisy rovněž ostatní očištné komise v Čechách, čímž se vytvořila jednotná formální praxe.

V zemi České (pražskou očištnou komisi nepočítáno) bylo zřízeno patnáct očištných komisí. První z nich byla ustavena komise v Českých Budějovicích. Územní obvod očištných komisí byl totožný s obvodem krajských soudů. Vzhledem k posouzení počtu kárných oznámení bylo možno rozdělit očištné komise do třech kategorií podle územního uspořádání. První skupinu tvořily očištné komise, jejichž sídla a jejichž územní obvod se celý nebo svou převážnou částí nacházel na území protektorátu. Tato okolnost byla důležitá pro určení příslušnosti očištných komisí. Do této kategorie náležely komise v Českých Budějovicích, Hradci Králové, Chrudimi, Jičíně, Klatovech, Kutné Hoře, Mladé Boleslavi, Písku, Plzni a v Táboře. Do druhé kategorie spadaly očištné komise, jejichž sídla byla v pohraničním území a jejichž územní obvod byl pouze z menší části v protektorátě. To se týkalo komisí v Litoměřicích a Mostě. A třetí skupinu tvořily očištné komise, jejichž sídla i celé území byly zcela připojeny k Německu jako součást říšské župy sudetské. Do této kategorie náležela města Česká Lípa, Cheb a Liberec. K těmto třem očištným komisím mohla být kárná oznámení podávána prakticky pouze na příjemce veřejných odpočivných či zaopatřovacích platů, v případě že byli české nebo jiné slovanské národnosti.

Mimo pražskou očištnou komisi vykazovala největší počet doručených kárných oznámení i nejvíce vyřízených případů OK v Brně. Větší množství podaných kárných oznámení vyřizovaly také očištné komise v městech Plzeň, Olomouc, Hradec Králové, Uherské Hradiště, Chrudim a Jičín. Nejmenší počet případů projednávaly očištné komise v Liberci a Chebu. K očištné komisi v České Lípě nebylo podáno žádné kárné oznámení, a tedy nevyvinula žádnou činnost.⁴⁰

Po ukončení své působnosti zaslaly očištné komise vrchní očištné komisi celkový výkaz o své činnosti. Předseda VOK v Praze poté zpracoval celkový statistický přehled o výsledcích činnosti očištných komisí v Čechách i na Moravě za celou dobu jejich působnosti.

---

⁴⁰ NA, ZÚ-ZNV, sign. OK, kart. 367. Zpráva o očištných komisích pro veřejné zaměstnance při okresních národních výborech (správních komisích) v zemi České, nedat.

Tabulka č. 2: Výsledky činnosti očistných komisí pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců v českých zemích⁴¹

Celkový počet podaných kárných oznámení			8 348				
Způsob vyřízení kárných oznámení	Odmítnutí	1 089					
	Zastavení řízení	1 578					
	Postoupení	324					
	Jiný způsob	447					
	Nález	4 462					
			Zprošťující	2 478			
			Odsuzující	1 984	Propuštění	147	
						Penzionování	186
						Udělení důtky	636
						Ostatní tresty	1 015
Celkem vyřízeno		7 900					
Nevyřízeno zůstalo		448	Přerušeno řízení pro zavedení trestního řízení			185	
			Postoupení disciplinární komisi			263	

Souhrnné výsledky činnosti všech očistných komisí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jsou velmi podobné číslům, která vzešla z výsledků činnosti OK Praha. Očistné komise vyřídily 95 % případů z celkového počtu podaných kárných oznámení. Tři procenta případů byla po skončení působnosti očistných komisí předána k vyřízení komisím disciplinárním. Většina oznámení, která byla na veřejné zaměstnance podána, byla tedy před očistnými komisemi projednána a vyřízena. Přibližně v jedné třetině případů bylo kárné oznámení odmítnuto anebo řízení zastaveno a věc tudíž nebyla vůbec projednávána.

Nález byl očistnou komisí vydán přibližně v polovině všech došlých případů. Přičemž zprošťujících nálezů bylo oproti odsuzujícím více – padesát šest procent. Nejčastěji udělovaným trestem byla důtka, která tvořila celou jednu třetinu odsuzujících nálezů. Tresty propuštění a penzionování představovaly přibližně 17 % všech udělených trestů. Z celkového počtu podaných kárných oznámení ke všem očistným komisím, o kterých bylo věcně pojednáno (bez započítání postoupených a odmítnutých kárných oznámení), tvořila část propuštěných a penzionovaných úředníků necelých pět procent.

⁴¹ NA, MV-NR, sign. P2231, kart. 5572. Přehled o statistických výsledcích činnosti očistných komisí ze dne 9. 7. 1947, č. j. pres 522/47-1.

Dostupné údaje umožňují porovnat výslednou činnost očistné komise při Zemském národním výboru v Praze s ostatními očistnými komisemi v českých zemích.

Tabulka č. 3: Porovnání počtu odsuzujících a zprošťujících nálezů očistné komise v Praze s ostatními očistnými komisemi v českých zemích⁴²

	Všechny očistné komise mimo Prahu	Očistná komise Praha
Doručená kárná oznámení	4 983	3 365
Odsuzující nálezy	1 004	980
Zprošťující nálezy	1 379	1 099

Z celkového počtu kárných oznámení, která byla doručena všem očistným komisím v českých zemích, připadlo pouze na pražskou očistnou komisi celých 40 %. Mimopražské očistné komise vydaly odsuzující nález ve 20 % a zprošťující nález ve 28 % případů z celkového počtu doručených kárných oznámení. Očistná komise v Praze vyřídila doručena kárná oznámení ve 29 % odsuzujících nálezem a v 33% nálezem zprošťujícím. Procentuálně vyjádřeno bylo odsuzujících nálezů v Praze oproti všem ostatním komisím zhruba o 9 % víc a osvobozujících nálezů o 5 % víc. OK Praha oproti ostatním komisím ve větší míře vyřídila projednávané případy nálezem, přičemž v poměru udělila více trestů.

Tabulka č. 4: Porovnání udělování druhů trestů očistnou komisí v Praze s ostatními očistnými komisemi v českých zemích⁴³

TRESTY	KOMISE			
	Všechny očistné komise mimo Prahu		Očistná komise Praha	
Propuštění	57	6 %	90	9 %
Penzionování	50	5 %	136	14 %
Důtka	394	39 %	242	25 %
Ostatní tresty	503	50 %	512	52 %
Celkem	1 004	100 %	980	100 %

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

Porovnáme-li druh a množství udělených trestů všech mimopražských očistných komisí s očistnou komisí v Praze, dojdeme k závěru, že OK v Praze uložila oproti průměru ostatních komisí o 14 % méně trestů důtky, zato o 3 % více trestů propuštění a o 9 % více trestů penzionování. Praxe očistné komise v Praze se tedy jeví o něco málo přísnější než praxe ostatních očistných komisí.

Očistná komise zřízená při Zemském národním výboru v Praze byla komisí největší a pracovně nejvíce vytiženou. U ostatních očistných komisí v Čechách byly ustaveny průměrně tři senáty. Pražská očistná komise jednala ve 24 senátech a vyřizovala více než dvě pětiny všech případů z historických zemí. Velké množství projednávaných případů u OK v Praze bylo dáno tím, že v hlavním městě byla soustředěna sídla úřadů a na jejich zaměstnance byla zaměřena větší pozornost. Proto se oznámení vyskytovala v mnohem větší míře u úřadů v Praze než v ostatních regionech.

Vzhledem ke skutečnosti, že úřady byly povinny podávat na veřejné zaměstnance kárná oznámení k očistné komisí v případě, že jim byla známa nějaká okolnost svědčící o služebním přečinu zaměstnance za doby nesvobody, a vzhledem k tomu, že oznámení na veřejné zaměstnance byla podávána také ze strany občanů, se k očistným komisím dostalo velké množství případů k prověření národní spolehlivosti.

Z očistného řízení vyplývá, že činy úředníků, které se dostaly k projednávání před očistnou komisí v Praze, nebyly ve většině případů shledány natolik závažnými, aby za ně byly uloženy tresty. Propuštěno či penzionováno bylo velmi malé procento obviněných úředníků. Velké množství kárných oznámení nebylo očistnou komisí vůbec projednáno, protože členové senátu se shodli na tom, že činy kladené veřejným zaměstnancům za vinu, nejsou podle dekretu trestné. Větší polovina vydaných nálezů obviněné zaměstnance osvobozovala. Nejčastěji ukládaným trestem byl trest nejnižší, tedy udělení důtky. Z celkového počtu podaných kárných oznámení tvořil poměr propuštěných a penzionovaných zaměstnanců pouhá čtyři procenta. Podobné závěry vyplývají také z činnosti mimopražských očistných komisí. Celkově byly jednotlivé případy očistnými komisemi posuzovány vcelku umírněně.

Přísnější posuzování se jeví v závěrech vyšetřování závodních rad úřadů, u nichž byl veřejný zaměstnanec ve služebním poměru. Závodní rady prováděly šetření často už v prvních revolučních dnech po ukončení druhé světové války a na základech těchto šetření byla později podávána kárná oznámení na veřejné zaměstnance k očistným komisím. Závodní rady nezřídka žádaly prezidia úřadů o suspendování provinivších se zaměstnanců, které označovaly za osoby národně nespolehlivé. Očistné komise v následném projednávání případů ovšem docházely většinou k jiným závěrům než závodní rady a zaměstnance často jejich obvinění zprošťovaly nebo jim ukládaly pouze mírnější tresty. Námětem k dalšímu studiu zůstává otázka politického složení

závodních rad působících po květnu 1945 na jednotlivých úřadech. V postupu závodních rad je totiž již v této době možné spatřovat pokus komunistů či levicových radikálů k eliminaci předchozích elit.

Tresty ukládané očistnými komisemi veřejným zaměstnancům nebyly tak přísné, jako tresty ukládané jinými poválečnými orgány, které prověřovaly chování československých občanů za doby zvýšeného ohrožení republiky. Přesto měla řízení před očistnými komisemi a případné následující tresty na obviněné velký dopad jak z profesního, tak i z osobního hlediska. Tím, že byl zaměstnanec obviněn z prohřešení se proti národní cti a porušení věrnosti republiky, byl zařazen do skupiny osob státně nespolehlivých.

Postup a charakteristika projednávání případů očistnými komisemi se velmi lišily od průběhu řízení před mimořádnými lidovými soudy a před trestními nalézacími komisemi probíhajícími podle retribučních dekretů. Očistné komise nepracovaly ve zkráceném řízení a proti jejich rozhodnutí byla možnost podání odvolání. Obviněný zaměstnanec měl právo zajistit si svědky a jiný důkazní materiál a všechny důkazní prostředky kontrolovat. O osudech obviněných veřejných zaměstnanců rozhodovali soudci a právníci – osoby znalé spravedlivého průběhu procesu.

Očistné řízení v oblasti veřejné správy nebylo prováděno v radikální situaci bezprostředně po skončení druhé světové války, protože činnost očistných komisí započala až v roce 1946, i když zkušenosti veřejnosti s nacistickým režimem byly stále velmi silné. Řízení před očistnými komisemi bylo většinou prováděno velice důkladně, důraz byl dbán na to, aby veškeré úkony odpovídaly ustanovením dekretu o očistných komisích. Poválečná „očista“ veřejných zaměstnanců prováděná především v letech 1946 a 1947 se nestala politickou „čistkou“ ve smyslu odstranění osob nesympatizujících s komunistickou politikou z pozic ve veřejné správě.

Personal purge in the public service on the example of the Prague purging committee in 1946–1947

The paper focuses on the proceedings of the Prague purging committee which tried all cases of the personal purge among the public servants in 1946–1947. The purge in the state administration apparatus was considered to be a part of the putting up with the previous regime and German occupation. According to the understanding after the war, the state officials were supposed to have a bigger responsibility towards the state and the nation, therefore their activities during the time of German oppression were subject of the committee's interest. On October 4th 1945 the president of the Republic issued a decree pertaining to the purging committees, established at the level of district and land national

committees, to look into the public servants' behaviour and decide whether they violated their oath of loyalty to the Czechoslovak Republic, or transgressed against the so called national honour.

Based on the analysis of relevant paragraphs of the purging committee decree, the author clarifies procedural steps of the committee which was established at Land National Committee in Prague and explains the activities of the president and of the committee members. The paper brings the final results of the Prague committee and compares them with the results of other purging boards in the Czech lands. The committee proceedings were usually thorough and the cases were adjudicated in a lenient manner. A considerable number of complaints and notifications were not even tried due to their negligible gravity, in more than a half of all decisions, the committee acquitted the accused public servants of all wrongdoing, and those who were found guilty were sentenced mostly to mild punishments.

Personale „Säuberung“ in der öffentlichen Verwaltung am Beispiel der Tätigkeit der Säuberungskommission in Prag 1946–1947

Der Beitrag befasst sich mit der Tätigkeit der Säuberungskommission in Prag, die in den Jahren 1946-1947 einzelne Fälle der personalen „Säuberung“ unter öffentlichen Angestellten behandelte. Ein Bestandteil der Auseinandersetzung der Nachkriegs-tschechoslowakei mit dem früheren Regime und mit der deutschen Besatzung war unter anderem eine „Säuberung“ im Apparat der öffentlichen Verwaltung. Nach dem damaligen Usus trugen öffentliche Angestellte eine größere Verantwortung gegenüber dem Staat und dem Volk, als es heute der Fall ist. Es war daher von großer Bedeutung, welche Stellungnahmen sie während ihrer Amtsausübung zur Zeit der Unfreiheit vertraten. Im Zusammenhang damit wurde am 4. Oktober 1945 ein Dekret des Präsidenten der Republik über Säuberungskommissionen für die Überprüfung der Tätigkeit der öffentlichen Angestellten erlassen. Säuberungskommissionen, die bei Bezirks- beziehungsweise bei Landesnationalausschüssen errichtet wurden, entschieden darüber, ob öffentliche Angestellte gegen die Treuepflicht der Tschechischen Republik beziehungsweise gegen die so genannte nationale Ehre verstoßen haben.

Anhand entsprechender Bestimmungen des Dekrets über Säuberungskommissionen erklärt die Verfasserin die Prozesshandlungen der Säuberungskommission, die beim Landesnationalausschuss in Prag errichtet wurde, und stellt den Arbeitsinhalt des Kommissionsvorsitzenden und der Kommissionsmitglieder dar. In der Studie werden Schlussfolgerungen der Prager Säuberungskommission präsentiert und mit Ergebnissen anderer Kommissionen in den böhmischen Ländern verglichen. Die Verfahren vor den Säuberungskommissionen

wurden meistens sehr sorgfältig durchgeführt, einzelne Fälle wurden ziemlich gemäßigt beurteilt. Zahlreiche Anzeigen wurden wegen geringer Gewichtigkeit überhaupt nicht behandelt, in mehr als einer Hälfte der Entscheidungen wurden die Angestellten ihrer Beschuldigungen freigesprochen. Über die verurteilten Angestellten wurden in höherem Maß niedrigere Strafen verhängt.